

A passzív rezisztencia politikai gazdaságtana: száz éve született Jászay Antal

CZEGLÉDI PÁL

egyetemi tanár, Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar, czegledi.pal@econ.unideb.hu

Az alábbi rövid esszé célja az, hogy megemlékezzen Jászay Antalról, vagyis Anthony de Jasay-ról, aki a politikai filozófia és a közösségi választások elméletének határmezsgyéjén alkotott nagyot, és 2025-ben van születésének 100. évfordulója. Viszonylagos ismeretlensége magyarázható egyrészt azzal, hogy a tudományos világ intézményeit kerülte, másrészt filozófiája „konzervatív anarchista” következtetéseivel. Jasay azonban a közösségi választások elméletének olyan klaszszikusa, akit nem kellene elfelejtenünk – amihez persze előbb meg kellene ismernünk.

JEL kód: D70, B25

Kulcsszavak: közösségi választások elmélete, Anthony de Jasay

1. Jászay Antalból Anthony de Jasay

„Magának és a magukfajtának ebben az országban nincs és sose lesz állás. Maguknak el kell pusztulniuk” (Jasay, 2002/1985, p. 11). Ezzel a két mondatával járult hozzá egy magyar kommunista államhivatalnok a politikai filozófia fejlődéséhez 1947-ben. Ez a két mondat volt ugyanis az utolsó csepp Jászay Antalnak ahhoz, hogy elhagyja az országot 1948-ban, és Ausztriában, Ausztráliában, majd az Egyesült Királyságban próbáljon szerencsét, hogy végül Franciaországban telepedjen le. Bankári szakmájától egy normandiai faluba visszavonulva a ’80-as évektől kezdve a teljes ismeretlenségből lett a libertáriánus politikai filozófia jelentős alkotója Anthony de Jasay.

Jasay 2019-ben halt meg és 100 éve, 1925. október 15-én született Abán. Első diplomáját mezőgazdasági területen szerezte – talán a családi kisbirtok továbbvitelére gondolva –, majd újságíró lett. Bár hét évig (1955–1962) oxfordi kutatóként az akadémiai pályára készült, mégsem az akadémiai világban, hanem a bankszektorban helyezkedett el. Oxfordban ugyanis arra a következtetésre jutott – ahogy

oxfordi tutora, Ian Little mesélte később James Buchanannak (Buchanan, 2007, p. 3) –, hogy egy „magyar születésű jobboldali közgazdásznak” az akadémiai szférában csekély esélye lenne elhelyezkedni. E megjegyzés mögött valószínűleg Roy Harroddal való konfliktusa állhatott, ami – ahogy maga Jasay (2000, 5:40-6:30) mondja egy interjúban – abból származott, hogy kritizálni merté Harrod „istenét”, John Maynard Keynest.

Jasay, főleg legismertebb művének, *Az államnak köszönhetően, a public choice* irodalom klasszikusa (Lemieux, 2015). A mű még az 1986-ban közgazdaságtudományi Nobel-emlékdíjjal kitüntetett James Buchanan figyelmét is felkeltette, aki recenziót (Buchanan, 1986) is írt róla a *Public Choice* folyóiratban. *Az állam* – Buchanan (1986, p. 241) szerint – „szilárd, alapos elemzés, amely a gazdaságelmélet politikai filozófiával és mély történelmi érzéssel kiegészített megértésén alapul. Mint ilyen, nem olyan mű, amelyet az érintett tudományos szakemberek őszintén figyelmen kívül hagyhatnak, annak ellenére, hogy az elemzés nyugtalanító üzenetet közvetít.”

Tegyük hozzá, hogy a fenti sorokat a Nobel-díjas közgazdász nem egy, a szomszéd irodában alkotó szerző munkájáról írta, hanem olyanéről, akiről azelőtt még soha nem hallott. Nem is hallhatott, hiszen az azt megelőző 20 évben Jasay nem forgott a tudományos világban, nem dolgozott egyetemen, még doktori fokozattal sem rendelkezett. Nem volt – ahogy angoltól való igénytelen fordítással ma mondani divat – „akadémikus”. Jasay tehát 60 évesen, tudományos fokozatok és publikációk nélkül, *Az állammal* lépett be a társadalomtudományos világba. Ezen kívül még négy monográfiát írt (Jasay, 1989, 1991, 1997, 2002), és rendszeresen publikált esszéket az *Econlib* című weboldalon, amelyek összegyűjtve szintén négy kötetet töltenek meg (Jasay, 2009, 2010, 2014, 2015).

2. Public choice és Az állam

Az előbbi idézetben Buchanan „nyugtalanító üzenetet” emleget Jasay-vel kapcsolatban, s ez nem csak Jasay pesszimista következtetéseire vonatkozik, hanem arra a kihívásra is, amit Jasay megközelítésmódja a közösségi választások elmélete, s azon belül a leginkább Buchanan nevével fémjelzett alkotmányos közgazdaságtan számára jelent. Azoknak, akik ismerik a *public choice*-szemléletet és Jasay előbb említett művét is, egyáltalán nem nyilvánvaló az, hogy a Jasay-féle *Az állam* és a közösségi választások elmélete összebékíthetők. A *public choice* alapfeltevései ugyanis szöges ellentétben látszanak állni *Az állam*éval.

Egyrészt a *public choice* legfontosabb alapvetése, hogy a sok közgazdasági elemzésben feltételezett, jóindulatú despotaként viselkedő kormányzat nem létezik. Mégpedig azért nem, mert ha az államot olyannak képzeljük el, amilyen – a saját hasznukat maximalizáló egyének halmazaként –, akkor annak a társa-

dalmi jólétet maximalizáló és bármilyen ennek a célnak alárendelt politikát végrehajtani képes állam feltételezése ellentmond. Röviden: a *public choice* felfogásában „az állam” nem cselekedhet.

Ezzel szemben Jasay *Az állam* című művét így kezdi: „Mit tennél, ha te lennél az állam?” (Jasay, 2002/1985, p. 13), és azt gondolja végig, mit tenne egy monolit haszonmaximalizáló „állam”. Válasza röviden az, hogy: a „kapitalista állam”-tól eljutnánk az „ültetvény”-ig, a be nem avatkozó államtól a rabszolgaságig. Hogyan lehet tehát mégis, hogy a *public choice* alapművének is tartják sokan azt a Jasay-művet, ami szembe megy a *public choice* szokásos feltevéseivel?

Nem sokkal nyilvánvalóbb az sem, hogy miért tartja Buchanan, a modern alkotmányos közgazdaságtan legnagyobb alakja kihívásnak Jasay műveit a társadalmi szerződés mint az államot korlátozni képes intézményrendszer elmélete számára. Ha Jasay „libertáriánus politikai filozófus”, akkor miért nem gondolja, hogy a kormányzatot korlátozni kell?

3. Jóindulatú lennél, ha te lennél az állam?

Úgy is lehetne fogalmazni tehát, hogy Jasay *Az államban* holisztikus módon közelít az államhoz, miközben a *public choice* általában ragaszkodik a módszertani individualizmushoz. Ezt Jasay is tudja, hiszen maga mondja, hogy „a modern társadalomfilozófia fontos irányzata [...] pusztán eszközként tekint az államra (vagy, még szűkebben, a »kormányra«), és soha nem diszkrecionális szerepkörrel rendelkező, saját jogán vett cselekvőként” (Jasay, 2012/1989, p. 266). Ez a nézet azonban „nem tud jól számot adni arról a történelmi tapasztalatról, amelynek csak kis része az állampolgárok által visszahívható választott kormány által irányított állam. A holisztikus intézményi nézet az állam legtöbb típusát legalább ugyanolyan jól magyarázza, és néhányat – beleértve a totalitárius államot – inkább jobban” (Jasay, 2012/1989, p. 341, 4. végjegyzet).

Hogyan lehet tehát Jasay a *public choice* egyik klasszikusa azzal együtt, hogy fő művének, *Az államnak* az alapfeltevése teljesen ellentétes a *public choice* hagyományos megközelítésével? Feltételezésem szerint – amit ebben a rövid cikkben részletesen alátámasztani nem tudok – azért, mert Jasay ugyanúgy a monolit és jóindulatú állam feltevését kérdőjelezi meg – még ha csak implicite is – mint a klasszikus *public choice*. A klasszikus *public choice* azt mondja, hogy nincs jóindulatú monolit állam, mert az állam nem monolit. Jasay pedig azt, hogy nincs jóindulatú monolit állam, mert ha lenne monolit állam, nem lenne jóindulatú. Ez persze csak az egyik értelmezése Jasay művének, de ez az, ami magyarázhatja a fenti elmélettörténeti puzzle-t.

Az állam tehát azért nem lehet jóindulatú, mert ha jóindulatú lenne, nem is lenne. Jasay számos művében kifejti – legkimerítőbben talán a *Social Contract*,

Free Ride címűben (Jasay, 2012/1989), amelyet a legeredetibb művének tartott (Wolf, 2011, p. 277) –, hogy miért nem fogadható el az állam létének „jóindulatú”, piaci kudarcokra építő magyarázata. Utóbbi szerint vannak olyan javak – közjavak –, amelyeknek inherens tulajdonsága, hogy a fogyasztásukból nem lehet ki zárni a nem fizetőket és hogy a fogyasztásuk nem rivalizáló (Samuelson, 1954). Ebből következően fogolydilemma-szerű szituációval írható le a közjavak termelése, aminek a megoldása az, hogy „potyautazni” akarunk: fogyasztanánk a jószágot a termeléséhez való hozzájárulás nélkül. Itt lép be az állam mint az állampolgárok által kötött társadalmi szerződés kikényszerítője, amely létrejöttével megakadályozza a potyázást, és ezért növeli a jólétét.

Jasay (2012/1989) részletesen elemzi a közjóságotermelés problémájának logikáját, és megmutatja, hogy a helyzet nem ilyen egyszerű. Egyrészt, hogy mi a közjóság és mi nem az, nem feltétlenül inherens tulajdonsága a javaknak. A „közjóságszerűség” fokozatai inkább folytonos skálát képeznek s így társadalmi döntés kérdése az is, hogy mit tekintünk közjóságnak és mit nem. Másrészt, még tisztán játékelméleti szempontból sem fogolydilemmáról van szó, ha feltehetjük – és miért ne tehetnénk? –, hogy a legszűkebb céltudatosság („single-mindedness”) által vezérelt egyén is tudja, hogy valahány ember hozzájárulására szükség van ahhoz, hogy a közjóság létrejöjjön és hogy a többiek hozzájárulása bizonytalan. Harmadrészt viszont nem a legritimálisabb céltudatosság vezérel minket, hanem kulturális, etikai és igazságossági megfontolások is.¹ Az „etikai autópálya” (*ethical turnpike*) számos lehajtójánál letérhetünk a tiszta céltudatosság útjáról, és le is térünk.

Ha nincs fogolydilemma a közjavak termelésében, akkor aligha lehet az államot a fogolydilemma megoldására létrejövő társadalmi szerződéssel magyarázni, vagyis még a legabsztraktabb módon sem lehet az államot önkéntes csere eredményeként felfogni. Érdekes, ahogyan Jasay (2012/1989, p. 28–30) a marxizmussal állítja párhuzamba a társadalmi szerződés elméletét. Az egyikben minden szerződés elnyomás: a munkaszerződés éppolyan elnyomás, mint az állam és az állampolgár viszonya. A másikban meg minden önkéntes szerződés, mert az állam a társadalmi szerződés eredménye. Jasay szerint a társadalmi szerződés nem lehet önkéntes, a piaci szerződés igen. Az állam létrejöttét nem lehet jóindulatúan magyarázni.

¹ Ezt azóta a viselkedési közgazdaságtan széleskörűen alá is támasztotta (Thaler, 2016, p. 167–189). Elinor Ostrom munkássága (Ostrom, 2015/1990) pedig azt, hogy bizonyos közjavak termelését a közösség állami beavatkozás hiányában is – illetve éppen azért – megoldja.

4. A társadalmi szerződés nem korlátozza az államot

Az ilyen államot azonban az állampolgárok nem tudják korlátozni. Röviden azért nem, mert – a Jasay által sokszor idézett mondással élve – az alkotmány olyan erőnyőv, aminek kéznél van a kulcsa (Jasay, 2002/1985, p. 253): pusztán az államot alkotó egyének preferenciáiból kiindulva lehetetlen társadalmi szerződéssel korlátozni az államot. Ha mind meg tudunk egyezni a korlátozásokról, akkor azok olyan trivialitások lesznek, amelyek nem igazán fenyegető veszélyektől védenek meg. Hogyan élhet vissza az állam a hatalmával oly módon, hogy azzal senki – egyetlen egy ember sem – ért egyet? Ha pedig korlátozni kell az államot, mert valós veszélye áll fenn annak, hogy valaki visszaél a hatalommal, hogyan lehet egyhangúlag elfogadni annak korlátozását? Hogyan lehet minden egyes ember egyetértését elnyerni annak korlátozásához, amit valaki hajlandó megtenni, tehát elfogadhatónak tart? Hogyan lehetnénk képesek kollektív cselekvéssel létrehozni azt az államot, amelyre azért van szükség, mert nem vagyunk képesek kollektív cselekvésre (Jasay, 1999)?

Számlolva a *public choice*-ban leírt mechanizmusokkal is, ez azt jelenti, hogy attól eltekintve, amit Jasay (2002/1985) kapitalista államnak nevez, az államnak növekednie kell. A kapitalista állam egyfajta minimális állam, ami csak akkor működik, ha nem „politikai hedonisták”, hanem olyanok kormányozzák, akik azért kormányoznak, hogy az előbbieket távol tartsák a hatalomtól, és nem azért, hogy jót tegyenek. A kapitalista állam tehát inkább arisztokratikus mintsem a mai értelemben véve demokratikus.

„Ha az állam nem tud mindenkinek a kedvére tenni, akkor kiválasztja azokat, akiknek jó lesz kedveznie” – fogalmaz Jasay (2002/1985, p. 133) számos aforizmaszerű mondásának egyikében. Azaz a kormányzat már csak azért sem követheti a közjót, mert nem lehet megmondani, hogy mi az. Ha pedig nem követheti a közjót, akkor *valakiknek* a javát fogja követni. Ez pedig megindítja azt az újraelosztást újraelosztással orvosoló folyamatot, amelyben a kormányzat – amely „szabadon érvényesülő döntési hatalmát² igyekszik maximalizálni” (Jasay, 2002/1985, p. 331) – egyre csak növekszik és ebben a folyamatban még a „demokratikus értékeknek” is az a szerepe, hogy ezt az újraelosztást támogassák.

Az értelem nem korlátozza önmagát, ezért csak preferenciákon, racionális érvelésen alapuló, érdekeken túlra visszavezethető korlátok lehetnek képesek megfékezni az államot (Jasay, 1997, p. 39–63), vagyis azok a „tabuk”, amelyekre manapság informális intézményként hivatkoznak.

² Az eredetiben „discretionary power”.

5. Tulajdonjog, jogosultságok és piaci szocializmus

Az eddigiekből is kiderült, hogy Jasay nem restellt azokkal szemben is erős kritikát megfogalmazni, akikkel szimpatizált. A kontraktariánusokon kívül ilyen volt a „tulajdonjogi iskola”, amelynek legismertebb alakjai közé olyan (néhai) közgazdászok tartoznak, mint Armen A. Alchian, Harold Demsetz, vagy Yoram Barzel.³ Jasay több írásában (Jasay, 2001, 2009, p. 3–18) vitatkozott az iskola azon álláspontjával, mely a tulajdonlást jogosultságok halmazaként (*bundle of rights*) értelmezi. Jasay szerint a tulajdon nem jogosultságok halmaza, a tulajdonjog nem egyszerűen arra vonatkozik, hogy mit tehet a tulajdonos. A jog mindig két fél megállapodásából következik, s ezért a jogosultságok halmaza és a szabadság nem keverendő össze (Jasay, 2001, p. 378–381).

Hasonlóan nem volt elégedett Jasay az eredeti tulajdonlás John Locke-féle felfogásával. Eszerint az eredeti tulajdonlás – valamilyen erőforrás rátalálás útján való megszerzése – azért igazolható, mert az erőforrás használatával létrejött értéke tartalmazza a vélt tulajdonos munkáját, másrészt a többiek ezzel nem járnak jelentősen rosszul, mert marad nekik elég és elég jó. Jasay szerint ez az érvelés gyakorlatilag alkalmazhatatlan, és ezért lehetetlenné teszi a magántulajdon melletti érvelést azokkal szemben, akik le akarják rombolni, és utat nyit a korlátlan újraelosztás előtt. A társadalom melyik tagja az, akiről nem lehet elmondani, hogy hozzájárult volna az én tulajdonom értékéhez? Ahogy Jasay mondja: a kutyádé a házad (vagy legalábbis egy része), hiszen ő őrzi, és ezzel hozzájárul az értékéhez (Jasay, 2009, p. 44–50, Munger 2019a, 2019b).

Jasay úgy gondolta, a tulajdonra vonatkozó e rossz koncepciók nemcsak rossz következtetésekhez vezetnek, hanem – vagy talán éppen ezért – szabadságunkat is veszélyeztetik. Egyrészt, ha a tulajdon a jogok olyan halmaza, amit szét lehet szedni, akkor a tulajdon még tulajdon marad akkor is, ha néhány jogosultságtól megfosztjuk a tulajdonost. Mondhatja például azt az állam (vagyis az egyszerű többség), hogy ezentúl a tulajdonosoknak nincs joguk kiadni a lakásukat annak, akinek akarják olyan rövid időre, amilyenre akarják. Veszélyes-e ez a szabadságra?

Másrészt, ha az eredeti tulajdon azé, aki hozzájárult a tulajdon értékéhez, akkor egyszerűen lehetetlen megmondani, hogy kié, hiszen ahhoz a munkamegosztás teljes hálózatát kellene felgöngyölítenünk. Vagyis akkor minden tulajdon a „társadalomé”, a társadalom pedig úgy rendelkezik a tulajdonról, ahogy akar.

³ A tulajdonjogi iskola érvelésmódjának Barzel és Allen (2023) adják szisztematikus kifejtését.

6. Két alkalmazás: piaci szocializmus és ez Európai Unió

Jasay mint meglehetősen absztrakt gondolatokat megfogalmazó politikai filozófus nem riadt vissza attól, hogy konkrét gazdaságpolitikai kérdésekben is véleményt formáljon. A tulajdonról alkotott fenti nézeteiből származik például az „eredeti” szocializmus bukása után akadémiai körökben erőre kapó piaci szocializmus gondolatának megsemmisítő kritikája (Jasay, 2002, p. 199–240).

Szocializmuskritikájában Jasay a tulajdonról alkotott meglátásait az osztrák iskola azon következtetésével ötvözi, miszerint racionális gazdálkodás nincs piaci árak nélkül, piaci árak nincsenek piac nélkül, piac pedig nincs a termelési tényezők magántulajdona nélkül. Jasay kíméletlenül mutat rá, hogy a „kapitalizmust” és a „piacot” egymástól szétválaszthatónak gondoló piaci szocializmus gondolata még annál is gyengébb lábakon áll, mint amilyenén a szocializmus „eredeti” elképzelése állt.

Mennyiben segítenek a Jasay saját, az államra és a tulajdonra vonatkozó meglátásai abban, hogy megfogalmazza a fenti kritikát? Egyrészt, az államot monolitnak tekintve, Jasay számára világos, hogy a piacot magántulajdon nélkül „szimulálni” önámítás: az eszközök „társadalmi tulajdonlása” azt jelentené, hogy az állam „a legjobb esetben is a saját jobb keze és bal keze közötti cseréket tud megszervezni” (Jasay, 2002, p. 226).

Másodszor, *Az állam* és más, az állam jóindulatú elméletét kritizáló műveinek megírásával Jasay olyan mértékben átlátja a jóléti közgazdaságtan piaci kudarcokra vonatkozó érvelésének hiányosságait, hogy a „piaci szocializmusról” szóló érvek abszurdításának kimutatása már gyerekjáték neki.

Harmadszor, Jasay szocializmuskritikájában benne vannak a tulajdonjog jogosultságok halmazaként való felfogásának előbb emlegetett veszélyei. A tulajdonjogi megközelítés szempontjából ugyanis a piaci szocializmus nem más, mint az az elképzelés, hogy bizonyos jogosultságokat anélkül le lehet választani a tulajdonról, hogy az kevésbé tudná ellátni funkcióit. Ezért mondja Jasay, hogy a piaci szocializmus: a kör négyszögesítése.

Amennyire nehezen emészthetők Jasay filozófiai írásai, annyira könnyen olvashatók és szórakoztatók politikai és gazdaságpolitikai kommentárjai (Jasay, 2009). Nincs ellentmondás azonban: a politikai kommentárok éppen azért olvashatók jól, mert a mögöttük lévő politikai filozófia – bár nem jelenik meg expliciten a szövegekben – tökéletesen átgondolt. A fentebb felvillantott politikai filozófia hozza létre Jasaynak azt a szemléletmódot, aminek segítségével ez EU történetének koherens interpretációját tudja adni, ami persze nem egyezik a hivatalossal. Az események fősodrárt természetesen az állam hatalmának kiterjesztése jelenti. Ennek érdekében az egyes nemzetek államai még kompromisszumra is hajlandók, mint ahogyan a francia állam is elfogadja, hogy megnyitja piacait a német ipar előtt (Jasay, 2009, p. 228) az agrárpolitikáért cserébe. Jasay értelmezésében

az európai államok ilyen megállapodásokon keresztül tartanak lassan a föderáció felé.

Utóbbi következtetést erősíti az eurózóna logikája is (Jasay, 2009, p. 248–252). Ahogyan a társadalmi szerződéssel nem tudjuk az államot korlátozni, úgy az államok sem tudják saját maguk által kötött szerződés útján megfékezni a saját fiskális potyautazásukat. A potyautazást egy nagyobb költségvetéssel rendelkező – föderális – kormány tudná megfékezni.

7. Konzervatív anarchizmus?

Nehéz elkerülni, hogy beszkatulyázzák, ha politikai filozófus az ember. Jasay korábban említett, jóléti közgazdaságtannal szembeni szkepszise, a piaci szocializmus elméletének visszautasítása, az Európai Unió enyhén cinikus megközelítése is elég lenne ahhoz, hogy konzervatívnak könyveljük el. A Jasay-féle álláspont azonban bonyolultabb annál, semmint, hogy akár a mai, akár a 20-30 évvel ezelőtti értelemben konzervatívnak nevezzük. Így gondolja ezt Pierre Lemieux (2015, 2018, 2019), kanadai közgazdász is, Jasay egyik legértőbb megértetője, aki hősünk álláspontját konzervatív anarchizmusként jellemzi. Ez az elsőre figyelemfelkeltő, ámde üres címkézésnek tűnő elnevezés azonban valóban találóan írja le Jasay felfogását.

Anarchizmusa az állami beavatkozás elutasításában rejlett. Ahogy fent említettem, Jasay visszautasította azt az elméletet, miszerint az állam létét valamilyen piaci vagy koordinációs kudarc indokolja. Konzervativizmusa abban állt, hogy nem fogadott el semmilyen konstruktivista – csak az elemző fejében létező – normatív kritériumot. Jasay nem értett egyet a szabadságnak azzal a felfogásával, hogy addig terjed a szabadságunk, amíg nem ártunk másoknak, mert nincs objektív kritériuma annak, hogy mi árt és mi nem. Jasay szerint a szabadságunk addig terjed, amíg nem megyünk szembe azzal, amit konvencionálisan nem szabad. A konvenciók ugyanis a szabad emberi cselekvések során a koordinációs játékok egyensúlyaként alakulnak ki, s nem felülről – a király, a diktátor vagy a többség által – kieroszakolt szabályok.

Azt, hogy ez a kérdés amennyire filozofikus, annyira releváns, jól mutatják Jasay (2001, p. 383) következő mondatai, amelyek semennyit nem koptak az elmúlt 24 évben: „az ártalom fogalma valóban ijesztő módon képes terjedni, terjeszkedni és sokrétűvé válni. Mindenhol ártalmakat észlelünk, mind saját magunkkal szemben, mind azokkal szemben, akiknek jólétét és biztonságát különös figyelmet igénylőnek tartjuk. Az áldozattá válás valóságos kultusza alakul ki, amelyet a peres ügyvédek ezen ártalmak, »jogsérelmek« miatt indított perek iránti intenzív anyagi érdeke táplál.”

Ellenállni az állam nyomulásának tehát hiábavaló, benne részt venni erkölcs-telen. Az, hogy e konzervatív anarchizmusnál – vagy hívjuk inkább passzív

rezisztenciának? – népszerűtlenebb álláspontot nehéz lenne elképzelni, részben magyarázhatja Jasay relatív ismeretlenségét.⁴ Részben talán az is, hogy Jasay nem szerezte meg a tudományos közösségbe való ma elengedhetetlen belépőket: nem volt tudományos fokozata és akadémiai pozíciója. A közgazdaságtanban talán utoljára Ricardo és Malthus korában volt jellemző az, hogy a kutató rendes állásából visszavonulva hobbiból ír könyveket és cikkeket a nagyközönség számára, pedig Jasay épp ezt tette a 20. század végén és a 21. század elején. S mivel nem a tudományos közönségnek írt, nem ügyelt arra sem, hogy írásai „megmérhető” legyenek anélkül, hogy elolvassánk őket. Nem abból élt, hát nem „publikált”; csak írt. Ha tanulni akarunk tőle, kénytelenek leszünk elolvasni, hogy mit.

Irodalomjegyzék

- Barzel, Y., & Allen, D. W. (2023). *Economic Analysis of Property Rights* (Third Edition). Cambridge, UK: Cambridge University Press. doi: 10.1017/9781009374712
- Buchanan, J. M. (1986). From redistributive churning to the Plantation State. *Public Choice*, 51(2), 241–243. doi: 10.1007/bf00126001
- Buchanan, J. M. (2007). Introducing Tony de Jasay. In: Bouillon, H., Kliemt, H. (eds.), *Ordered Anarchy: Jasay and his Surroundings* (p. 3–4). Aldershot, England: Asghate.
- Farkas, A. (2020). Az állam egy magyar bankár szemével. *Országút*, 1(3), 40–41.
- Jasay, A. de (1991). *Choice, Contract, Consent: A Restatement of Liberalism*. London, UK: Institute of Economic Affairs.
- Jasay, A. de (1997). *Against Politics: On Anarchy, Government, and Order*. London: Routledge.
- Jasay, A. de (1999). On Treating Like Cases Alike. *Independent Review*, 4(1), 107–118.
- Jasay, A. de (2000). *A Conversation with Anthony de Jasay*. Econlib, Liberty Fund Inc. Carmel, IN. https://www.econlib.org/archives/2013/11/anthony_de_jasay_conversation.html (An Interview with Hartmut Kliemt)
- Jasay, A. de (2001). Freedoms, "Rights", and Rights. *Il Politico*, 1(66), 369–397.
- Jasay, A. de (2002). *Justice and Its Surroundings*. Indianapolis, IN: Liberty Fund.
- Jasay, A. de (2002/1985). *Az állam*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Jasay, A. de (2009). *Political Economy, Concisely* (ed.: H. Kliemt). Indianapolis, IN: Liberty Fund.
- Jasay, A. de (2010). *Political Philosophy, Clearly* (ed.: H. Kliemt). Indianapolis, IN: Liberty Fund.
- Jasay, A. de (2012/1989). *Social Contract, Free Ride: A Study of the Public Goods Problem*. Indianapolis, IN: Liberty Fund.

⁴ Üdítő kivétel Farkas (2020) rövid cikke.

- Jasay, A. de (2014). *Economic Sense and Nonsense* (ed.: H. Kliemt). Indianapolis, IN.: Liberty Fund.
- Jasay, A. de (2015). *Social justice and the Indian Rope Trick* (ed.: H. Kliemt). Indianapolis, IN: Liberty Fund.
- Lemieux, P. (2015). *The State and Public Choice*. *Independent Review*, 20(1), 23–31.
- Lemieux, P. (2018). *An Unavoidable Theory of the State*. The Library of Economics and Liberty, Carmel, IN: Liberty Fund, Inc. <https://www.econlib.org/library/Columns/y2018/Lemieuxstate.html> (Letöltve: 2024. szept. 7.)
- Lemieux, P. (2019). A Conservative Anarchist? Anthony de Jasay, 1925–2019. *Regulation*, 42(1), 34–36.
- Munger, M. C. (2019a). *Anthony de Jasay (1925–2019): An Independent Scholar*. Oakland, CA: The Independent Institute. <https://www.independent.org/publications/article.asp?id=11714> (Letöltve: 2024. szept. 7.)
- Munger, M. C. (2019b). *Anthony de Jasay: A Remembrance*. The Library of Economics and Liberty, Carmel, IN: Liberty Fund, Inc. (Letöltve: 2024. szept. 7.) <https://www.econlib.org/library/Columns/y2019/MungerJasayremembrance.html>
- Ostrom, E. (2015/1990). *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Samuelson, P. A. (1954). The Pure Theory of Public Expenditure. *The Review of Economics and Statistics*, 36(4), 387–389. doi: 10.2307/1925895
- Thaler, R. (2016). *Rendbontók: A viselkedési közgazdaságtan térnyerése*. Budapest: HVG Könyvek Kiadó.
- Wolf, A. de (2011). Interview with Anthony de Jasay. *Independent Review*, 16(2), 271–278.